

DOI: 10.31866/2616-7948.1(15).2025.335347

УДК 070:[821.161.2+070.4+329.73]-051](477)"19"

Іван Липа в українському пресовому полі (з нагоди 160-річчя від дня народження)

Мар'яна КОМАРИЦЯ

д-р філол. н., с.н.с.

Львівська національна
наукова бібліотека
України імені Василя
Стефаника

вул. Василя Стефаника
Стефаника, 2,
79000, Львів, Україна

komar_mar@ukr.net

ORCID 0000-0003-2951-1237

© Комариця, М., 2025

Мета статті — з'ясувати різновекторну присутність Івана Липи в українській пресі: публікацію його художніх творів та рецензій, публіцистичного доробку, участь у суспільних дискусіях, редакційну працю в одеських часописах доби Української революції та оцінку його постаті крізь призму некрологів. Політичне «вірую» І. Липи, висловлене на початку кар'єри в колективній публікації «Profession de foi молодих українців» на шпальтах львівського журналу «Правда», лягло в основу статуту та програми Братства тарасівців. Новий політичний рух української молоді Наддніпрянщини декларував необхідність національного розвитку різних народів Російської імперії, перехід від українофільства до державотворчої діяльності. Співпраця І. Липи з українськими часописами по обидва боки Збруча засвідчувала державницьку націоцентричну позицію діяча, розуміння впливу преси на формування національної єдності в умовах колоніального поневолення, потреби долаття адміністративних кордонів через друковане слово. Різноманітні публікації І. Липи на шпальтах «Зорі», «Діла», «Української Хати», «Нової Громади», «Громадської Думки», «Літературно-Наукового Вістника», «Світла» та інших видань об'єднані ідеалом державного розвитку України, моральним імперативом соціальної справедливості й тонким літературним чуттям. З огляду на стильову специфіку навіть публіцистичні статті зраджували письменницький талант автора. Історичний шанс для реалізації цих намірів, наданий Україні після лютневої революції 1917 р., І. Липа реалізовував через співпрацю в одеських часописах «Українське Слово», «Вістник Одеси», «Вільне Життя». Публіцистичний доробок доби Визвольних змагань 1917–1921 рр. оприявнює погляди політичного діяча на питання державного устрою, організації армії та формування національної свідомості, зокрема серед молоді. Панорамний аналіз некрологів, що вийшли друком у галицькій пресі в кінці 1923 р., надають постаті І. Липи стереоскопічності та увиразнюють його еволюцію як політичного лідера. Актуальність дослідження зумовлена не тільки святкуванням ювілею письменника, журналіста та політичного діяча, лідера Братства тарасівців, а й універсальністю його ідей у світоглядній парадигмі нації.

Ключові слова: Іван Липа; Братство тарасівців; українська преса; соборність; Визвольні змагання 1917–1921 рр.; некрологи.

IVAN LYPA IN THE UKRAINIAN PRESS SPHERE (on the occasion of the 16th anniversary of his birth)

Mariana KOMARYTSIA

Doctor of Philology, Senior Research Fellow

Vasyl Stefanyk National Scientific Library of Ukraine in Lviv

Stefanyk Str., 2

79000, Lviv, Ukraine

komar_mar@ukr.net

orcid 0000-0003-2951-1237

The aim of this article is to study the multifaceted presence of Ivan Lypa in the Ukrainian press: the publication of his literary works and reviews, his journalistic legacy, participation in public debates, editorial work in Odesa periodicals during the epoch of the Ukrainian Revolution, and evaluation of his personality in the aspect of obituaries. Ivan Lypa's political "I believe", expressed in his early career in the collective publication "Profession de foi of Young Ukrainians" on the pages of the Lviv journal "Pravda" ("Truth"), formed the foundation for the statute and programme of the Tarasivtsi Brotherhood. This new political movement of Ukrainian youth from Naddnypriavshchyna proclaimed a necessity in the national development of various peoples of the Russian Empire, as well as a shift from Ukrainophilism to state-building activity. On both sides of the Zbruch river, I. Lypa's collaboration with Ukrainian periodicals demonstrated his state nation-centric views as a figure, understanding of the press influence on the formation of national unity in conditions of colonial oppression, and the need to overcome administrative borders through the printed word. His diverse genre contributions to publications such as "Zoria", "Dilo", "Ukrainska Khata", "Nova Hromada", "Hromadska Dumka", "Literaturno-Naukovyi Vistnyk", "Svitlo", etc., were united by the ideal of Ukraine's state development, the moral imperative for social justice, and the refined literary sensitivity. Due to certain distinctive style, even his journalistic articles revealed his literary talent. Offered to Ukraine after the February Revolution of 1917, the historical possibility to implement these intention was realised by I. Lypa via cooperation with Odesa periodicals, such as "Ukrainske Slovo", "Vistnyk Odesy" and "Vilne Zhyttia". His journalistic output during the time of the Liberation Struggles, 1917–1921, reveals this political figure's views on state governance, army organisation and formation of national consciousness, especially among youth. Published in the Galician press at the end of 1923, a panoramic analysis of the obituaries provides a stereoscopic view of I. Lypa's personality and highlights his evolution as a political leader. The relevance of this research grounds not only on the commemoration of the anniversary of the writer, journalist, public figure, leader of the Tarasivtsi Brotherhood, but also on the universality of his ideas within the ideological paradigm of the nation.

Keywords: Ivan Lypa; Tarasivtsi Brotherhood; Ukrainian press; national unity; Liberation Struggles of 1917–1921; obituaries.

Постановка проблеми

Ювілеї знакових українських діячів актуалізують етапність національної історії, наświetлюючи і певні історичні періоди, і вплив особистостей на динаміку суспільного процесу. Життєві траєкторії І. Липи, що почали свій відлік на українському Півдні, у Керчі, а завершили на українському Заході, у Винниках під Львовом, стали своєрідним символом ідеї соборності. Аналіз форм присутності І. Липи в українській пресі дає змогу увиразнити роль часописів як фактора індивідуальної творчої реалізації, висловлення колективної громадсько-політичної думки, друкованої платформи для дискусії чи ж посмертної згадки.

Стан розроблення проблеми

Відразу після смерті І. Липи вийшла книга Юрія Липи «Світильник неугасимий. Пам'яті Івана Липи», яка містила есе про батька, присвячений йому вірш та вибрану бібліографію (перевидана львівським видавництвом «Каменярь» у 2015 р.). Ю. Липа, для якого базовою в історіософській доктрині була ідея генетичної закоріненості, автохтонності українців, не випадково наголошував на ментальності родоvodu батька — козаків, що «тримали свій час, як коня» (Липа, 1924, с. 6). Двома роками пізніше Ілько Гаврилюк у книзі «Незабутній. Пам'яті Івана Липи» в контексті розповіді про перебування в Одесі в 1917–1918 рр. окрему увагу приділив співпраці з І. Липою в редакціях «Українського Слова» (Гаврилюк, 1926). Пізніші дослідження про І. Липу зазвичай зосереджені на його діяльності як письменника або громадсько-політичного діяча. Докладний життєпис саме в аспекті дотичності до пресовидавничого руху подає видання «Українська журналістика в іменах» (Гуцаленко, 1995; Романюк, 2002). Найґрунтовнішим є комплексна монографічна праця Ігоря Стамбола «Іван Львович Липа в українському національному русі: лікар, письменник, тарасівець» (Стамбол, 2017), кожен із трьох розділів якого репрезентує відповідний напрям діяльності — медичний, літературно-публіцистичний і політичний. Варто згадати й упорядкований цим же істориком фундаментальний том «Листування Івана Липи (1892–1922)» (Стамбол, 2020). Книга «Іван та Юрій Липи» (Стамбол & Кучеренко, 1919), що вийшла з нагоди їхнього спільного ювілею в серії «Знамениті українці» видавництва «Фоліо», має на меті ознайомити з життєписами батька й сина ширші читацькі кола. Загалом саме ювілеї зазвичай стають приводом для статей у пресі й наукових збірниках, конференційних доповідей, висвітлюючи різні аспекти діяльності чільних постатей української культури.

Методи дослідження

Виокремлення найбільш репрезентативних пресових матеріалів для розкриття задекларованої теми передбачає використання в стат-

ті пошукового й системного методів, контекстуальна інтерпретація текстів — аналітичного й описового, а залучення основних елементів життєпису І. Липи на тлі доби — біографічного й історичного, що забезпечує комплексний підхід до об'єкта дослідження, розкриття жанрово-проблемного спектра публікацій та введення індивідуального доробку І. Липи в політичний контекст доби.

Виклад основного матеріалу

Слово перетворює світ, змінює людину, її думки та вчинки. Упродовж XIX–XX ст. часописи були універсальним майданчиком друкованого слова, що давав сприяв творчому та інтелектуальному самовираженню й водночас впливу на суспільство. Життя і діяльність національних лідерів нерозривно пов'язані з пресою їхнього часу, із суспільно-політичним та культурним дискурсом, який вівся на її шпальтах. Співпраця І. Липи з періодикою, що розпочалася на початку XX ст., була усвідомленою й цілеспрямованою, що засвідчують його міркування: «Журнали, навіть газети, взагалі література — се та ниточка, що зв'язує одиницю з цілим народом. Коли на протязі літ нарід читає своїх письменників, він виробляє однастайні однодушні ідеали. Складає націю» (Липа, 1924, с. 99). Друкувався І. Липа і в галицьких, і в буковинських виданнях, а після зняття 1905 р. заборони на українське друковане слово і в наддніпрянських, зокрема в «Буковині», «Громадській Думці», «Ділі», «Зорі», «Літературно-Науковому Вістнику» (далі — «ЛНВ»), «Молодій Україні», «Народі», «Правді», «Раді», «Українській Хаті» й ін. Повна бібліографія публікацій письменника вміщена в згаданій монографії І. Стамбола. Пресовий доробок І. Липи різножанровий — це поезія і проза, есе, публіцистичні статті й улюблений жанр казки, бо «поки буде на світі казка, поти варто й жити» (Липа, 1924, с. 99).

Народився І. Липа в м. Керчі 1865 р., материн рід походив із козаків з Полтавщини. Початкову та гімназійну освіту здобув у рідному місті, а 1888 р. став студентом медичного факультету Харківського університету. У студентські роки заснував разом із друзями-однодумцями Братство тарасівців: його чільна роль у цій підпільній організації стала «причиною найтривалішого терміну ув'язнення з-поміж всіх затриманих у справі нелегальної пересилки літератури з-за кордону» (Стамбол, 2017, с. 207). Після 13 місяців арешту він ще три роки жив у Керчі під наглядом поліції. Завершив навчання 1897 р. уже в Казанському університеті. Працював лікарем на Херсонщині, Полтавщині, згодом на Одещині, а під час Першої світової війни був військовим лікарем у російській армії.

Політичне «вірую» І. Липи втілене в статуті та програмі Братства тарасівців, основні тези яких містить публікація у львівському журналі «Правда» п. н. «Profession de foi молодих українців». Підзаголовок публікації дає підстави згадати про реферат, який І. Липа виголосив навесні 1893 р.,

хоча й можливий факт співавторства інших членів-засновників Братства (Стамбол, 2017, с. 145). Цей політичний документ декларував необхідність національного розвитку різних народів Російської імперії — «розбити російські кайдани й визволити усі російські народи зпід гнітучого їх деспотизму й централізму» (Profession de foi молодих українців, 1893, с. 202).

Уже перша часописна публікація І. Липи на шпальтах «Народу» п. н. «Нові царські самодури та українські громадяне» (Марнієнко, 1890), підписана псевдонімом М. Марнієнко, хоча й була публіцистичною за жанром, водночас зраджувала письменницький талант автора та політичний азарт борця за справедливість. Опис знущань російського урядовця над українськими селянами, нерозуміння ними службової ієрархії та віра в «доброго царя» перетворює інформаційний допис в оповідання із рельєфно виписаними персонажами й діалогами. Повість «Нові Хрести», надрукована 1903 р. у «ЛНВ», стала символічним переосмисленням взаємин із тогочасною українською громадою. На думку І. Липи, це був вдячний реципієнт духовних цінностей із глибоким внутрішнім відчуттям національної єдності, що долає кордони: «О честь тобі, українське громадянство з обох боків Збруча, з обох боків Дніпра, з одного й другого боку Чорного моря!» (Ю. Липа, 1924, с. 20). І оце глибинне розуміння соборності нації та моральності як форми служіння їй проявилися, зокрема, у тісній співпраці з пресою, що виходила по обидва боки Збруча, у намаганні долати адміністративні кордони своїм натхненним словом — художнім, публіцистичним, політичним.

Короткий творчий життєпис І. Липи подала антологія «Українська муза» (Київ, 1908), згадавши його публікації у львівських часописах «Зоря», «Правда» й «ЛНВ», низці альманахів на тлі згадок про дитинство, юність, становлення як письменника, лікаря і громадського діяча: «Не зважаючи на те, що сім'я його була українська (баба зовсім не вміла по російськи, а батько говорив мішаною мовою), Липа не знав добре ні мови, ні історії української, ні сучасного становища української справи» (Іван Львович Липа, 1908, с. 826). Його націоцентричний світогляд сформувався в Харківському університеті, де він долучився до гуртка українських студентів. І. Липа друкував художні твори та рецензії, окрім згаданих видань, також у галицьких часописах «Будучина», «Будучність», «Зеркало», «Неділя» та наддніпрянських «Рада», «Нова Громада», «Українська Хата», «Світло» й ін.

Ранні публікації на шпальтах «Зорі» — це переважно персоналії видатних постатей української культури — Олександра Потебні, Степана Руданського, Олександра Корсуна та ін. У некролозі О. Потебні, подаючи короткий життєпис вченого, він відзначив роль фольклору та славістичних праць Миколи Костомарова, Франца Міклошича та Вука Караджича на формування його світогляду, що спонукали перейти на другому році навчання з правничого на історико-філологічний відділ Харківського

університету. За 30 років наукової діяльності О. Потебня став автором понад 40 наукових розвідок — монографій та статей у сфері філології, переважна кількість яких безпосередньо стосується України. Більше того, як згадували студенти, він зазвичай брав приклади для пояснення граматики саме з українського фольклору. Життя вченого суттєво вкоротили недоброзичливці, підірвавши інтригами здоров'я, а його науковий доробок став заручником бездержавності України. І. Липа підсумовував цю ситуацію метафорично, бо один із вінків на могилі Потебні нагадував стиглу ниву, на якій сіяв учений: «Насіння його рівно й дотепно сипалося з працювитої руки, але не долітало до свого свого ґрунту, що так бажав приймати його, щоб випестити, виплекати й виростити в буйну рослину. Його підхоплював могутній крутінь і заносив геть далеко на північну чужину, де вже воно зійшло й стигне... Чужі люди користуються з його, а тим часом ми, мов ті старці, побираємося по під чужими вікнами...» (Степовик, 1892, с. 38). Поверненням цього зерна на рідний ґрунт українські вчені займалися вже у XX ст., зокрема в 1931 р. Костянтин Чехович видав монографію «Олександр Потебня — український мислитель-лінгвіст», у якій наголошував, що погляди вченого на мову тісно пов'язані з його поглядами на національність як джерело духовної сили. Перефразовуючи думку І. Липи про окуповане інтелектуальне майно, К. Чехович констатував: «У фільтрі російської науки пропадали й пропадають без сліду усі ті думки Потебні, що для нас як українців мають особливу вагу» (Чехович, 2019, с. 37).

І. Липа став одним із учасників резонансної дискусії, що розгорілася на шпальтах львівського щоденника «Діло» щодо добору публікацій до «ЛНВ», їхньої художньої та моральної вартості. Започаткував розмову Євген Олесницький 1908 р. статтею «Статистика національної свідомости нашої інтелігенції»: у поіменному списку передплатників в Австро-Угорщині було зазначено їхній суспільний статус та географічну локацію, а статистика засвідчувала, що із 658 передплатників було 112 священників, 122 народних учителів та 424 світських інтелігентів. Автор резюмував, що жертовність не завжди корелює із фінансовими можливостями, і що в плані критичного сприйняття публікацій журналу, «живий інтерес народний наказує безумовно ширити його серед всіх кругів нашої суспільности і будити сим загальний інтерес для нашої національної ідеї і для справ великої нашої вітчизни по обох сторонах кордону» (Липа, 1911, с. 3). Розмову на те, з чим все ж не варто миритися, перевів Іван Копач у статті-відповіді «“Літературно-Науковий Вістник” всеукраїнський журнал»: причину втрати популярності видання він убачав у нефаховому доборі творів і порушенні авторами меж етичності. Дискусія згасла в лютому 1908 р. після відповіді Івану Копачу Михайла Лозинського, що став на захист редакції журналу, однак відновилася через три роки завдяки Гнату Хоткевичу, якого й під-

тримав І. Липа. Мотиви й аргументи диспутантів різні: Г. Хоткевича хвилювала етичність творів Володимира Винниченка, якого редакція вважала взірцем тогочасної літератури і пропагувала на шпальтах «ЛНВ», а І. Липу — етичність редакторів, які не відповідали письменникам на їхні листи й не повертали рукописів. Липа підтримував думку Хоткевича, що настав час відверто відповісти на питання: хто винен у тому, що українці дедалі більше байдужіють до журналу? Причину ж такого становища вбачав, зокрема, у зміні редакційної політики після перенесення видання з ініціативи Михайла Грушевського до Києва. Виникало враження, іронізував І. Липа у статті «Ще про “Літературно-Науковий вістник”», що письменники — це зло, якого треба позбутися. Раніше зв'язки редакції та авторів, незважаючи на кордон, постійно підтримувалися через Володимира Гнатюка, «і ми знали все, що нам, як письменникам, було потрібне, що нас цікавило і се єднало нас у суцільне коло, що впливало на громадянство» (Липа, 1911, с. 3). Втрата ж цільних співробітників послаблювала українські позиції в умовах літературної конкуренції з сусідніми народами. Публікації у «Ділі» не вичерпували масштабу дискусії, адже вона ще більш інтенсивно велася на шпальтах київської «Ради» та була віддзеркаленням глибших конфліктів в середовищі української громади. У підсумку М. Грушевський, «зваживши на критику, виконав волю критикуючої сторони і віддав керівництво “ЛНВ” редакційному комітетові, що, на думку дослідників, мало негативне значення для видання» (Стамбол, 2017, с. 163).

Співпраця І. Липи із пресою була різноплановою.

Гострі публіцистичні статті письменника виявляли суспільні хвороби, він намагався відстоювати соціальні й національні права свого народу, інформував про численні факти політичних переслідувань. На шпальтах «Ради», «ЛНВ», «Діла», «Буковини» І. Липа висловлював свої міркування щодо резонансних суспільних подій, зокрема створення пам'ятника Тарасові Шевченку, надання Київському університету автономії та заснування в ньому українських кафедр, ролі духовенства в тогочасному суспільному житті, бюрократію і корупцію російських урядовців, переслідування української інтелігенції, цикл публікацій був присвячений і Братству тарасівців. У контексті розмови про підстави національної автономії, що стала особливо актуальною в перше десятиліття ХХ ст., І. Липа відзначав у статті «Ідеали чи політика?» суголосність різних російських політичних партій у неприйнятті цих ідей: «Як тільки москалі почули, що іногородці жадають собі повних прав на своїй землі, що вони вимагають кожен для свого краю автономії, а всю державу хочуть перебудувати на федеративних основах, так зараз чинили гвалт: “Росія гине! Іногородці хочуть зруйнувати Росію!..”» (Міщанин, 1907, с. 1).

Один з найбільших історичних зламів, революційні події 1917 р., для одних стали можливістю визволення з-під національного та соціально-

го гніту, для інших — крахом старанно вибудовуваної імперської владної вертикалі. Одеса, де перетиналися різні національні традиції, ідеологічні пріоритети, місто, що було морськими воротами у світ, можна навіть сказати «місто з обличчям моря», опинилося в епіцентрі різних геополітичних стратегій, які увиразнюють часописи 1917–1918 рр., серед яких україномовні були, на жаль, у меншості. Все ж символічно, що визволене друковане слово дало назву одній із перших пореволюційних газет, яка з'явилася в березні 1917 р., «Українське Слово», і з якою тісно співпрацював І. Липа. Згадуючи про недавні сумні наслідки політичного потепління після революції 1905 р., автор у статті «Організуйтесь!» зазначав: «Та не довго ми тішилися волею... Ціла преса була знищена, Україна стала знову німа, без'язика, зосталась без проводирів, бо щедро уряд кидав до тюрем заступників народніх та редакторів, а то засилав і в Сибір неісходиму» (Липа, 1917а, с. 2). Газета системно висвітлювала і національну історичну традицію державотворення, і процес формування нової владної вертикалі, створення Української Центральної Ради (УЦР), багатопартійність, розвиток рідномовного шкільництва, діяльність товариства «Просвіта», новини місцевого життя. Як зауважував історик Олександр Варнеке, часопис складався насамперед із політичних статей, «що з них відзначаються своїм стилем якихось урочистих пророкувань статті-відозви Івана Липи» (Варнеке, 1929, с. 104). Низка його статей, уміщених на шпальтах «Українського Слова», зокрема «Українська Центральна Рада», «Український Народе!», «Вибори до городської думи», «Руїна», «Не по дорозі» та ін., порушувала проблеми політичної й історичної необхідності негайної побудови української державності й повного визволення України від ворожих сил та акцентувала увагу читачів на переконанні: не варто сподіватися, що допомога прийде від когось чужого й сильного — тільки самі українці зможуть захистити себе. І. Гаврилюк у книзі спогадів відзначав жертовну працездатність І. Липи: «він один давав ледве не стільки матеріялу, скільки ми останні всі разом» (Гаврилюк, 1926, с. 32), а газета була настільки успішною, що мала наклад у десять тисяч примірників. Редакція аргументовано критикувала Тимчасовий уряд, який не давав згоди поширити юрисдикцію Генерального секретаріату на всі українські губернії, тож І. Липа закликав запобігти новій диктатурі у статті «Руїна», бо лише жертва тих, яких російський уряд кидав у в'язниці та засилав у Сибір за українську мову уможливила воскресіння нації: «Для України національне військо єсть основа нового ладу» (Липа, 1917б, с. 9).

Погляди І. Липи на організацію українського війська детальніше сформульовані в статті «Вільне козацтво» на шпальтах «Рідного Куреня». Автор пропонував «взоруватися» на традицію Запорізької Січі, тобто поєднати воєнний обов'язок із економічною вигодою: «при передачі нетрудових земель народові треба провести принцип козащини:

давати землі не даром, а за майбутні заслуги перед рідним краєм — давати землі тим, хто стане в ряди козацтва. Козакам кінним дати більше, пішим — меньше» (Липа, 1917с, с. 2). Поза козацтвом частина громадян матиме інші, цивільні професії. Редакція застерігала, що не в усьому погоджується із автором, а загалом принципи формування української армії активно дискутувалася у тогочасній пресі, зокрема у «Рідному Курені», що був військовим часописом.

У 1918 р. ім'я Івана та Юрія Лип можна побачити серед редакторів часопису «Вістник Одеси» — офіційного органу, який виходив замість «Вѣдомостей Одесскаго Градоначальства» після переходу міста в березні 1918 р. під юрисдикцію УНР. Часопис висвітлював процес розбудови української державності, зокрема в законодавчій сфері, а завдяки приходу до редакції Лип газета вийшла поза межі суто інформаційного видання, публікуючи аналітичні матеріали про суспільно-політичне й культурне життя: заснування Академії наук України, зміни в освітній сфері, кооперативне будівництво.

І. Липа друкувався і в газеті «Вільне Життя», розкриваючи сутність «перефарбованої» імперської політики Росії, яка через своїх емісарів агітувала проти української влади за Всеросійські установчі збори та «вольний город Одессу»: «Треба знання арихметики лиш за три кляси гімназії та знання державних трат на державні установи в Одесі, щоб не гратись у таку дитську іграшку, як вільний город. То загибель для Одеси» (Степовик, 1918, с. 1). Російські, зокрема більшовицькі, газети в Одесі наполягали, що хоча й вищим органом в Україні є Генеральний секретаріат, склад якого визначає Тимчасовий уряд зі згоди УЦР, однак питання державного устрою — це юрисдикція Установчих зборів. Тобто декларувалося право всіх націй на самовизначення аж до відокремлення, насправді ж Україна позбавлялася історичної й політичної суб'єктності і тлумачилася як об'єкт політичного суперництва між Російською та Австро-Угорською імперіями.

У тематичному 56-му числі газети «Вільне Життя» І. Липа вмістив спогад «Незабутній вечір» про Івана Франка. Якось у розмові з друзями, серед яких були Іван Франко, Володимир Гнатюк та Іван Липа, йшлося про задуми нових художніх творів, збирання фольклору, вивчення іноземних мов та роботу над апокрифами. В. Гнатюк раптом заспівав маловідому пісню, а І. Франко його підтримав «приємним тенором», при цьому його вигляд неначе змінився: «Дивлюсь, дивуюсь і пригадую появні чуда з біблійного життя, бачу і розумію, що справді од людини можуть виходити світлі проміння, що вже може сіяти таким світом, як то пишеться, наприклад, про Мойсея» (Липа, 1918, с. 6). Якщо традиційно образ Мойсея пов'язувався з ідеєю провідництва, то І. Липа інтерпретує його в іншому, містичному, аспекті.

І. Липа активно долучався до організації державних структур, що передбачало складну політичну боротьбу — він став комісаром Одеси, лікарським інспектором міста, а потім міністром ісповідань в уряді Директорії, працюючи над вирішенням питання автокефалії української церкви, що, на жаль, не було успішним. Усе ж він мав сміливість плисти проти течії, не втрачаючи віри в ідеал, близький і зрозумілий йому з молодості. Після поразки Визвольних змагань 1917–1921 рр. І. Липа як їхній активний учасник змушений був емігрувати разом з урядом УНР через Кам'янець-Подільський у табори інтернованих вояків української армії. Оселившись неподалік Львова, у Винниках, мав надію працювати лікарем. Однак постійні адміністративні перешкоди польської влади внеможливлювали професійну діяльність, позбавляли засобів існування і, зрештою, передчасно звели його з цього світу.

Відхід І. Липи став болючою несподіванкою для української громади. Володимир Дорошенко в розлозі некролозі на шпальтах «ЛНВ» окреслив два виміри самотності митця й політичного лідера, два виміри чужини — географічної та ментальної. Хоча й завдяки своїй альтруїстичній натурі він мав чимало друзів, перш за все з наддніпрянської еміграції, і помер «на руках» професора Івана Огієнка, все ж перебував «майже самотній серед чужих людей, на гіркій еміграції, далеко від рідного горячого полудня України, від укоханого Чорного моря, на берегах котрого уродився й прожив майже все життя» (Дорошенко, 1924, с. 82). Україна втратила не тільки визначного діяча, а й морально чисту й тверду в переконаннях людину, віддану рідному краю і водночас скромну щодо своїх заслуг. Висвітлюючи основні віхи життя І. Липи, В. Дорошенко звернув особливу увагу на його діяльну участь у Братстві тарасівців та в житті Одеси доби Української революції, на його стрімку еволюцію як загальнонаціонального політика. Як зазначає В. Дорошенко (1923) оповідання письменника «Утома» має візіонерський характер: «Я знаю: руйнувати старе і творити нове в таку бурю, то значить: насамперед самому порвати з усім старим... То значить: ніде не мати пристановища... То значить: бути вічно під загрозою смерті... Нарешті: піднятися на верх народніх хвиль, щоб звідти впасти в безодню, у небуття...» (Липа, 1922, с. 202).

Ще один некролог авторства В. Дорошенка опублікував щоденник «Діло». У ньому жертвність та самопосягання І. Липи охарактеризовані крізь призму Шевченкової національної символіки: полюбивши всім серцем «велику руїну», він безкомпромісно служив народній справі. Бо й справді особлива заслуга митця — побачити в руїні і славне минуле, і перспективу майбутнього. Початок громадської активності І. Липи пов'язаний із Півднем України, де він народився, закінчив народну школу й гімназію. У Харкові долучився до політичної боротьби: Братство тарасівців уже самою назвою окреслювало ідейне спрямування цієї підпільної організації, та й розплата нагадувала долю послідов-

ників Шевченка — понад рік в'язниці і три роки під наглядом поліції, заборона продовжувати навчання в українських університетах. В. Дорошенко (1923), згадуючи основні життєві віхи митця, акцентував увагу на добі Визвольних змагань: «В часі революції приступив до партії соціалістів-самостійників і був членом Центрального Комітету партії, а в останніх літах — головою Ц. К. Як видатний діяч, що положив визначні заслуги для українського життя в Одесі, був висунений одеськими земляками при утворенню правительства У.Н.Р. по упадку гетьманщини й став міністром ісповідань в кабінеті Директорії. Від того часу ділив долю й недолю У.Н.Р., завжди стоячи в перших рядах борців за волю рідного краю. В Кам'янці брав діяльну участь в працях Всеукраїнської Національної Ради і належав до її президії, на еміграції в Тарнові — був членом Ради Республіки й отворив її засідання» (с. 1). Його натура не терпіла порожнечі: розпочавши у Винниках лікарську практику, доволі швидко здобув симпатію місцевого населення. Але міністерство здоров'я давало дозвіл працювати лише на пів року, підтвердження якого місцева польська влада затримувала ще на 2–3 місяці, аптекарю було заборонено приймати рецепти від доктора Липи, а поліція стежила, щоб він не лікував таємно ще й вимагала зняти вивіску з канцелярії буквально напередодні смерті. Ймовірно, причини такого ставлення були не лиш політичні, бо «всі перепони треба завдячувати конкуренції місцевого лікаря — Поляка чи краще вихреста» (Дорошенко, 1923, с. 1). І. Липа був також позбавлений можливості підтримувати сина, що навчався в університеті в Познані, помер від раку шлунка, який швидко прогресував. Характеристика автором некролога літературної діяльності І. Липи зраджує фахового бібліографа: В. Дорошенко наводить докладний перелік видань, у яких друкувався письменник. І. Липа був серед перших, хто зацікавився психологічним аспектом і символізмом у малій прозі, й саме ці твори були найпопулярніші серед читачів. Його казки, що вийшли в революційну добу друком в Одесі й були перевидані станіславівським видавництвом «Бистриця» 1922 р., плекали в дітях любов до добра й до рідного краю. Тісна співпраця з галицькими й наддніпрянськими діячами засвідчує, що він не втрачав з оvidу ідеал соборної України, який так самовіддано прагнув втілити в життя в буремну добу УНР і беріг як духовну цінність у прикрих умовах еміграції.

Цю унікальну духовну сутність письменника підкреслила й Валентина Завадська в «Молодій Україні». Його характер видніється крізь призму зовнішнього образу, що гармонійно поєднав ідею зцілення особи та суспільства: «Невеличкого зросту, кремезний блондин з голеним розумним обличчям говорив завсіди привітно і щиро» (Завадська, 1923, с. 285). Його сумлінність мала концептуальний характер і виростала із внутрішнього переконання про моральний кодекс лікаря: пацієнти любили його і знали, що він прийде і до найбіднішої хати. Глибоке ро-

зуміння того, кому належить майбутнє нації, спонукало І. Липу писати казки для дітей, «особливу ж увагу звертав на молоде покоління, страючися виховати в ньому національну свідомість» (Завадська, 1923, с. 285).

Чітка україноцентрична орієнтація І. Липи відзначена і в некролозі, надрукованому в газеті «Заграва», задекларований як орган незалежної політичної думки, хоча насправді вона мала «чітку орієнтацію на УВО» (Вдовичин, 2003, с. 324). Вже у фразі «він був оден з тих немногих, які вміють не тільки з гідністю жити, але і з гідністю вмирати» вловлюється те ідейне кредо, що вело життям Юрія Липу, Олену Телігу, Олега Ольжича та численних відомих і безіменних бійців УПА. Він жив і подвижницьки працював без галасу й самореклами, без нарікань «зносив піддулю мріяв «про те велике, якого свідками довелося бути нашому поколінню. А коли воно прийшло, віддав він йому цілого себе, аби впасти на тім довгім шляху, яким іде до своєї Голгофи і до свого воскресення нації» (Др. Іван Липа, 1923, с. 288).

Якщо некролог в «Заграві» проектує вектор Липиної діяльності вперед, в майбутнє, то в «Новому Часі» — назад, у минуле як певний передчасний підсумок. Передчасний і в сенсі особистому, і суспільному, бо ж «нікому не може бути більше боляче в останню годину, як тому, що всеньке своє життя посвятив для якоїсь справи і мусить вмирати, не довівши її до кінця» (Д-р Іван Липа, 1923, с. 2). Цей біль посилював розуміння, що батьківщина надалі залишається в неволі, що рідний народ змушений бути слугою у сусідів. Короткі біографічні штрихи служать канвою для окреслення світогляду І. Липи, йдеться і про його служіння як лікаря, митця, громадського діяча, і про «внесок» окупаційної польської влади в те, що така жертвна людина, яка могла ще багато зробити для нації, передчасно покинула цю землю. У величному похороні взяли участь представники багатьох українських організацій: «В численних промовах віддано честь борцеві за народну справу; безліч цвітів, якими засипано труну, була доказом, що прийшлося йому спочити між своїми на рідній землі» (Д-р Іван Липа, 1923, с. 3).

У некролозі від товаришів-однопартійників з Рівного згадано й інших соратників, які нещодавно відійшли. І хоч невідомий автор визнавав, що мав з І. Липою певні ідеологічні незгоди, однак це не впливало на їхні особисті взаємини. Розповідаючи коротко про життєвий шлях та громадсько-політичну діяльність товариша, автор відзначив ранній прояв його національної ідентичності: ще до вступу в університет він був свідомим українцем, а коли став студентом у Харкові, щиро віддався українській справі, засновуючи першу українську революційну організацію т. зв. «тарасівців». Доля пов'язала його, зокрема, з Рівним, де виходив цитований журнал «Дзвін»: там на партійній конференції в 1919 р. він був обраний головою південної філії Партії самостійників-соціалістів із правом голосу партії. Слова про те, що його «могила —

маяк, що світлитиме сучасному і послідуєчим поколінням та в темряві насунувної ночі освітлюючи великий тернистий шлях до вільної Матері-України» (Д-р Іван Львович Липа, 1923), кидає алюзію і до могили Шевченка в Каневі, яка століттями є дороговказом для українців, і до рідного Липі Чорного моря.

Галицькі часописи подали докладний опис похорону, зокрема «Діло», «Новий Час», «Наш Прапор». Незважаючи на типову для Львівщини непогоду, «сльотавий день», вшанувати І. Липу зібралося чимало людей — місцевих, інтелігенції зі Львова й емігрантів із Наддніпрянщини. Чин похорону служили місцевий парох, декан о. Григорій Гірняк та троє інших священників, співав хор місцевої читальні «Просвіти». Після панахиди в церкві відбувся парастас: редакція «Діла» відзначила, що поява сина Юрія під час співу «Вічная пам'ять» — це був «дійсно трагічний момент, що дуже зворушив присутніх» (Похорон д-ра Ів. Липи, 1923, с. 3). Під час парастасу сказав прощальне слово о. Гірняк, потім від імені «Народного Комітету» виступив Ярослав Олесницький. Над могилою промовляли від імені винницької громади й місцевих українських товариств адвокат Євген Щуровський, від головного відділу товариства «Просвіта» Степан Шах, від редакції «Діла» Дмитро Левицький і від імені «Українського лікарського товариства» Максим Музика. Найбільш зворушливою була промова Миколи Вороного. Давній приятель згадав про ті далекі часи, коли вони під проводом І. Липи організували «Братство Тараса», про надзвичайну скромність товариша й водночас вимогливість до себе, послідовну позицію українського державника-самостійника, а також про ті злидні, які доводилося терпіти в умовах еміграції. Розповідь візуалізована через емоційну компоненту: «Промова, переплетена мотивами з українських голосінь, повна жалю й розпуки по помершим та пророчої заповіді, що здійсниться мрії його, зробила потрясаюче вражіння: і священники, й народ плакали, слухаючи її» (Похорон д-ра Ів. Липи, 1923, с. 3). Доказом пошани та вдячності було море квітів на могилі, численні вінки від українських товариств і місцевої громади. Навіть по закінченні похорону, зазначала редакція «Нашого Прапора», багато хто залишався стояти над могилою, розташованою поруч із пам'ятником «українських Героїв» (Похорон д-ра Івана Липи, 1923, с. 3). І в цьому був особливий вимір символічного втілення ідеї соборності.

Висновки

Співпраця І. Липи з пресою супроводжувала сі етапи його життя — від друку публіцистичних статей і художніх творів, через активну публікаційну й редакторську діяльність у добу Української Революції до сповнених болю й пошани некрологів. Аналіз цих форм «присутності» засвідчує унікальну роль часописів і в процесі формування індивідуального творчого стилю митця, впливу на читача, і як універсальної

політичної трибуни державотворення. Часописи зберігають духовний простір, який дає змогу навіть через століття сформувані цілісний образ письменника, лікаря й борця за долю нації, побачити підсумок цих змагань крізь призму посмертних згадок.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

- Варнеке, О. (1929). Українська періодична преса в Одесі 1917–1921 років. В К. Копержинський, Б. Комаров, & П. Марков (Ред.), *Записки Українського бібліографічного товариства в Одесі* (Ч. 2–3, с. 103–116). Одесполіграф.
- Вдовичин, І. (2003). Заграва. В М. М. Романюк & М. В. Галушко (Уклад.), *Українські часописи Львова 1848–1939 рр.: Т. 3, кн. 1. 1920–1928* (с. 323–324). Світ.
- Гаврилюк, І. (1926). *Незабутний: пам'яті Івана Липи*. Народний Стяг.
- Гуцаленко, Т. (1995). Липа Іван Львович. В М. М. Романюк (Ред.), *Українська журналістика в іменах* (Вип. 2, с. 117–120). Науково-дослідний центр періодики.
- Дорошенко, В. (1923, 16 листопада). Д-р Іван Липа. *Діло*, 182, 1–2.
- Дорошенко, В. (1924). Др. Іван Липа (1865–1923). Видатний громадянин, співробітник ЛНВ. *Літературно-Науковий Вістник*, 82, 82–86.
- Д-р Іван Липа. (1923). *Новий Час*, 7, 2–3.
- Д-р Іван Львович Липа. Член Центрального Комітету Української партії Самостійників-Соціалістів (Укр. Народньої Партії). (1923). *Дзвін*, 35, 1.
- Др. Іван Липа. (1923). *Заграва*, 17, 288.
- Завадська, В. (1923). Іван Липа. *Молода Україна*, 24, 285.
- Іван Львович Липа (Петро Шелест). (1908). В О. Коваленко (Ред.), *Українська муза: поетична антологія од початку до наших днів* (с. 826–832). Друкарня П. Барського.
- Липа, І. (1911). Ще про «Літературно-Науковий Вістник». *Діло*, 29, 3–4.
- Липа, І. (1917a). Організуємось! *Українське Слово*, 1, 2.
- Липа, І. (1917b). Руїна. *Українське Слово*, 8, 8–9.
- Липа, І. (1917c, 3 грудня). Вільне козацтво. *Рідний курінь*, 19, 2.
- Липа, І. (1918, 9 червня). Незабутній вечір. *Вільне Життя*, 57, 6.
- Липа, І. (1922). Утома. *Літературно-Науковий Вістник*, 76, 201–211.
- Липа, І. (1924). Мої Думки. *Літературно-Науковий Вістник*, 2, 99–102.
- [Липа, Ю.]. (1924). *Світильник неугасимий. Пам'яті Івана Липи*. Друкарня Видавництва «Чорномор».
- Марнієнко, М. [Липа, І.]. (1890). Нові царські самодури та українські громадяне. *Народ*, 24, 376–378.
- Міщанин, М. [Липа, І.]. (1907, 18 червня). Ідеали чи політика? *Діло*, 123, 1–2.
- Похорон д-ра Ів. Липи. (1923). *Діло*, 184, 3.
- Похорон дра Івана Липи. (1923). *Наш Прапор*, 14, 2–3.
- Романюк, М. (2002). Липа Іван Львович. В М. Романюк (Ред.), *Українська журналістика в іменах* (Вип. 9, с. 355–356). Науково-дослідний центр періодики.
- Стамбол, І. (2017). *Іван Львович Липа в українському національному русі: лікар, письменник, тарасівець* (В. М. Хмарський, ред.). Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського.
- Стамбол, І. (Упоряд.). (2020). *Листування Івана Липи (1892–1922)*. Темпора.
- Стамбол, І., & Кучеренко, С. (2019). *Іван та Юрій Липи*. Фоліо.
- Степовик, І. [Липа, І.]. (1918, 10 квітня). Сучасне. *Вільне Життя*, 9, 1–2.
- Степовик, І. [Липа, І.]. (1892). Олександр Потебня: посмертна згадка. *Зоря*, 2, 38–39.
- Чехович, К. (2019). *Християнський націоналізм* (О. Петрук & М. Комариця, упоряд.). Піраміда.
- Profession de foi молодих українців (читане на Тарасові роковини 1893 р. в університетському місті на Україні). (1893, квітень). *Правда*, 17(10), 201–207.

REFERENCES

- Chekhovych, K. (2019). *Khrystyianskyi natsionalizm* [Christian nationalism] (O. Petruk & M. Komarytsia, Comps.). Piramida [in Ukrainian].
- Doroshenko, V. (1923, November 16). D-r Ivan Lypa [Dr. Ivan Lypa]. *Dilo*, 182, 1–2 [in Ukrainian].
- Doroshenko, V. (1924). Dr. Ivan Lypa (1865–1923). Vydatnyi hromadianyn, spivrobotnyk LNV [Dr. Ivan Lypa (1865–1923). Prominent citizen, employee of the Ukrainian National Youth Union]. *Literaturno-Naukovyi Vistnyk*, 82, 82–86 [in Ukrainian].
- D-r Ivan Lvovych Lypa. Chlen Tsentralnoho Komitetu Ukrainskoi partii Samostiinykiv-Sotsiialistiv (Ukr. Narodnoi Partii) [Dr. Ivan Lvovich Lypa. Member of the Central Committee of the Ukrainian Party of Self-Determined Socialists (Ukrainian People's Party)]. (1923). *Dzvin*, 35, 1 [in Ukrainian].
- D-r Ivan Lypa [Dr. Ivan Lypa]. (1923). *Novyi Chas*, 7, 2–3 [in Ukrainian].
- Dr. Ivan Lypa. (1923). *Zahrava*, 17, 288 [in Ukrainian].
- Havryliuk, I. (1926). *Nezabutnyi: Pamiaty Ivana Lypy* [Unforgettable: Memories of Ivan Lypa]. Narodnii Stiah [in Ukrainian].
- Hutsalenko, T. (1995). Lypa Ivan Lvovych. In M. M. Romaniuk (Ed.), *Ukrainska zhurnalistyka v imenakh* [Ukrainian journalism in names] (Iss. 2, pp. 117–120). Naukovo-doslidnyi tsentr periodyky [in Ukrainian].
- Ivan Lvovych Lypa (Petro Shelest). (1908). In O. Kovalenko (Ed.), *Ukrainska muza: poetychna antolohiia od pochatku do nashykh dnyv* [Ukrainian Muse: A poetic anthology from the beginning to our days] (pp. 826–832). Drukarnia P. Barskoho [in Ukrainian].
- Lypa, I. (1911). Shche pro "Literaturno-Naukovyi Vistnyk" [More about the "Literary and Scientific Bulletin"]. *Dilo*, 29, 3–4 [in Ukrainian].
- Lypa, I. (1917a). Orhanizuiemos! [Let's Organize!]. *Ukrainske Slovo*, 1, 2 [in Ukrainian].
- Lypa, I. (1917b). Ruina [Ruin]. *Ukrainske Slovo*, 8, 8–9 [in Ukrainian].
- Lypa, I. (1917c, December 3). Vilne kozatstvo [Free Cossacks]. *Ridnyi kurin*, 19, 2 [in Ukrainian].
- Lypa, I. (1918, June 9). Nezabutnii vechir [Unforgettable evening]. *Vilne Zhyttia*, 57, 6 [in Ukrainian].
- Lypa, I. (1922). Utoma [Fatigue]. *Literaturno-Naukovyi Vistnyk*, 76, 201–211 [in Ukrainian].
- Lypa, I. (1924). Moi Dumky [My Thoughts]. *Literaturno-Naukovyi Vistnyk*, 2, 99–102 [in Ukrainian].
- [Lypa, Yu.]. (1924). *Svitylnyk neuhasymyi. Pamiaty Ivana Lypy* [Unquenchable lamp. In memory of Ivan Lypa]. Drukarnia Vydavnytstva "Chornomor" [in Ukrainian].
- Marniienko, M. [Lypa, I.]. (1890). Novi tsarski samodury ta ukraiinski hromadiane [New Tsarist tyrants and Ukrainian citizens]. *Narod*, 24, 376–378 [in Ukrainian].
- Mishchanyn, M. [Lypa, I.]. (1907, June 18). Idealy chy polityka? [Ideals or politics?]. *Dilo*, 123, 1–2 [in Ukrainian].
- Pokhoron d-ra Iv. Lypy [Funeral of Dr. Iv. Lypa]. (1923). *Dilo*, 184, 3 [in Ukrainian].
- Pokhoron dra Ivana Lypy [Funeral of Dr. I. Lypa]. (1923). *Nash Prapor*, 14, 2–3 [in Ukrainian].
- Profession de foi molodykh ukraintsiv (chytane na Tarasovi rokovyny 1893 r. v univerzytetskomu misti na Ukraini) [Profession de foi of young Ukrainians (read at Taras' anniversary in 1893 in a university town in Ukraine)]. (1893, April). *Pravda*, 17(10), 201–207 [in Ukrainian].
- Romaniuk, M. (2002). Lypa Ivan Lvovych. In M. Romaniuk (Ed.), *Ukrainska zhurnalistyka v imenakh* [Ukrainian journalism in names] (Iss. 9, pp. 355–356). Naukovo-doslidnyi tsentr periodyky [in Ukrainian].
- Stambol, I. (2017). Ivan Lvovych Lypa v ukrainskomu natsionalnomu rusi: Likar, pysmennyk, tarasivets [Ivan Lvovich Lypa in the Ukrainian national movement: Doctor, writer, tarasivets] (V. M. Khmarskyi, Ed.). Natsionalna biblioteka Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho [in Ukrainian].

- Stambol, I. (Comp.). (2020). *Lystuvannia Ivana Lypy (1892–1922)* [Correspondence of Ivan Lypa (1892–1922)]. Tempora [in Ukrainian].
- Stambol, I., & Kucherenko, S. (2019). *Ivan ta Yurii Lypy* [Ivan and Yurii Lypy]. Folio [in Ukrainian].
- Stepovyk, I. [Lypa, I.]. (1892). Oleksander Potebnia: Posmertna zghadka [Oleksander Potebnia: Posthumous memorial]. *Zoria*, 2, 38–39 [in Ukrainian].
- Stepovyk, I. [Lypa, I.]. (1918, April 10). Suchasne [Modern]. *Vilne Zhyttia*, 9, 1–2 [in Ukrainian].
- Varneke, O. (1929). Ukrainska periodychna presa v Odesi 1917–1921 rokiv [Ukrainian periodical press in Odessa 1917–1921]. In K. Koperzhynskyi, B. Komarov, & P. Markov (Eds.), *Zapysky Ukrainskoho bibliografichnoho tovarystva v Odesi* [Notes of the Ukrainian Bibliographic Society in Odessa] (Pt. 2–3, pp. 103–116). Odespolihraf [in Ukrainian].
- Vdovychyn, I. (2003). Zahrava [Sunset]. In M. M. Romaniuk & M. V. Halushko (Comps.), *Ukrainski chasopysy Lvova 1848–1939 rr.: T. 3, kn. 1. 1920–1928* [Ukrainian periodicals of Lviv 1848–1939: Vol. 3, Bk. 1. 1920–1928] (pp. 323–324). Svit [in Ukrainian].
- Zavadska, V. (1923). Ivan Lypa. *Moloda Ukraina*, 24, 285 [in Ukrainian].

Надійшла: 21.01.2025; Прийнято: 28.04.2025;
Статтю вперше опубліковано онлайн: 18.07.2025

This is an open access journal and all published articles are licensed under a Creative Commons «Attribution» 4.0.